

===== Viszket Zoltán =====

/// „Megszűntek kívülállók lenni...”

Források egy Dialógus-akció történetéhez

1983. október 29-én néhány fiatal indult el Budapest utcáin egy különös temetési menetben. Egy hordágyon katonabábut vittek, amelyet fehér lepel borított, előtte pedig egy zászlót, rajta felirattal: „*Az ismerős katona temetése*”. A menet résztvevői a város különböző pontjain megálltak, plakátokat és rajzokat helyeztek el, énekeltek, és próbálták megszólítani az útjukba kerülő járókelőket. Az egyik felirat így szólt: „*Európában milliók szólnak a békéért. Te mit teszel?*” A jelenet egyszerre idézte fel egy hagyományos temetés szertartását és egy köztéri megmozdulás sajátos formavilágát. A katonabábu, a hordágy és a menet a háború áldozatának szimbolikus eltemetését jelenítette meg, miközben a résztvevők felirataikkal és beszélgetéseikkel a jelenlévőket is igyekeztek bevonni a történésekbe.

Az eseményről többféle forrás maradt fenn. A résztvevők saját beszámolója a *МиРсе* című, rövid életű szamizdat kiadványban jelent meg,¹ illetve az akcióról fényképek is fennmaradtak,² miközben az állambiztonsági iratokból a hatóságok nézőpontja is megismerhető.

=== Függetlenül, de nyilvánosan

A Dialógus független békecsoporthoz tartozó történetével és tevékenységével már a mozgalom fennállása idején – az 1980-as évek első felében – is foglalkoztak a magyar szamizdat kiadványok és a nyugati békemozgalom sajtóorgánumai. Haraszti Miklós 1984-ben a *Beszélő* hasábjain tekintette át a békecsoporthoz két évének történetét,³ és ugyanabban az időszakban a nyugati független békemozgalom kiadványaiban is több írás jelent meg a magyar csoportról. A későbbi történeti feldolgozások közül Tóth Eszter Zsófia, Ungváry Krisztián és Zsámboki Miklós munkái különféle források

1 == A cím a béke kifejezés orosz (МИР) és angol (Peace) megfelelőjének összekapcsolásából alakult ki. ÁBTL III.1.42. 1001. sz. Ismerős katona temetése, 1983. október 29.

2 == OSA 462-0-11/1-29. sz. A Dialógus Békecsoporthoz fotói (ismeretlen szerző).

3 == Haraszti, 1992 (1984).

alapján vizsgálták a Dialógus tevékenységét, illetve az állambiztonsággal való konfliktusait.⁴ Jelen tanulmány célja egy konkrét akcióhoz kapcsolódó, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (ÁBTL) fennmaradt iratanyag bemutatása és a különböző forrástípusok összeolvasása. Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy a Dialógus irathagyatéka nem az állambiztonsági szolgálatok által keletkeztetett iratokat jelenti, hanem az ÁBTL III. levéltár I. szekciójában található, a Levéltárnak adományozott magániratok közé tartozik.⁵ Az irategyüttes 0,72 iratfolyóméter terjedelmű, hét dobozt foglal magában, évköre 1979 és 1992 közé esik. Összetétele változatos: a Dialógus saját kiadványainak megjelent számai és kéziratok mellett levelezések, meghívók, felhívások, rölapok, eredeti dokumentumok, külföldi sajtóanyagok, valamint a mozgalom történetét később rögzítő kronológiák és visszaemlékezések is megtalálhatók benne. A gyűjteményben különösen értékesek azok a kisebb terjedelmű iratok, amelyek nem egy-egy jelentősebb esemény utólagos összefoglalását adják, hanem a csoport mindennapi működésének egy-egy mozzanatát őrizték meg. A Dialógus tevékenységére vonatkozó, állambiztonsági szervek által keletkeztetett iratok ettől elkülönülten, az ÁBTL állambiztonsági iratanyagában (I. levéltár) találhatóak.

Az iratanyag fontos rétegét képezik a nemzetközi kapcsolatok dokumentumai. A Dialógus levelezésében megtalálhatók az *European Nuclear Disarmament* (END) képviselőivel folytatott kapcsolattartás iratai, a *II. Európai Nukleáris Leszerelési Konvenció* résztvevőitől intézett levél, valamint a holland rakétatelepítés ügyében született későbbi levelek is. A gyűjteményben emellett több olyan külföldi kiadvány és cikk is fennmaradt, amelyek a magyar független békemozgalom helyzetével foglalkoztak. Lynne Jones 1983 őszén megjelent *Keeping the Dialogue Open* című írása például a Dialógust olyan független békecsoporthként mutatja be, amely a hivatalos Béketanáctól eltérő módon, ugyanakkor legális keretek között próbált működni.⁶ A nyugati békemozgalmi kapcsolatok jelentőségét Joe Peacock írásai mellett más, az END környezetében megjelent közlések is érzékeltetik.⁷

A Dialógus iratanyaga alapján a békecsoporth tagjai számára a függetlenség és a nyilvánosság igénye egymással szorosan összefüggött. A csoport nem egyszerűen a hivatalos békepolitikától eltérő álláspontot kívánt megfogalmazni,⁸ hanem arra tö-

4 == Tóth, 2009; Ungváry, 2008a; 2008b; Zsámboki, 2022.

5 == ÁBTL III.1.42.

6 == Jones, 1983.

7 == ÁBTL III. 1.42. 4038, 4040–4042, 6205. sz. Reports, 1983 [d. n.]. Joe Peacock amerikai lelkes és békeaktivista az 1980-as évek elején az IFOR megbízásából Hollandiában dolgozott, ahol kapcsolatba került a Dialógussal.

8 == Az 1982 novemberében kiadott kiáltványban megfogalmazták a hármas párbeszéd programját: dialógus a nyugati társadalmakkal, kelet-európai népekkel folytatott dialógus, dialógus az ország határain belül. Emellett követelték minden atomfegyver

rekedett, hogy önállóan tudjon kapcsolatot teremteni a társadalommal. Ennek egyik formája a nyilvános, utcai jelenlét volt. A fennmaradt beszámolók több utcai akcióról tettek említést: négy-öt fős csoportok „BÉKÉT!” feliratú táblákkal jártak az utcán, mások különböző pesti tereken rendeztek happeningeket. Ezek a megmozdulások kis létszámúak voltak, gyorsan megszervezhetők, és nem igényeltek nagyobb szervezeti apparátust.

1983 nyara új helyzetet teremtett. A Dialógus által szervezett, nyári nemzetközi béketábor elleni, agresszív hatósági fellépést követően született meg a *Levél minden békeszerető emberhez* című július 18-i dokumentum, a Dialógus önfelosztásáról szóló levél, amelyet országgyűlési képviselőknek, pártvezetőknek, valamint a sajtó, a rádió és a televízió vezetőinek is elküldtek.⁹

Ugyanakkor a Dialógushoz kötődő kis csoportok tevékenysége nem szűnt meg. Az önfelosztást követően is folytatódtak a találkozások, a kapcsolattartás és a kisebb megmozdulások, amint azt az 1983 őszen keletkezett iratok is mutatják. A mozgalom korábbi szervezeti keretei ugyan megszűntek, de a résztvevők továbbra is keresték azokat a lehetőségeket, amelyekben önállóan, a hivatalos békemozgalomtól függetlenül fejezhették ki álláspontjukat. Ebben a helyzetben került sor 1983. október 29-én az „Ismerős katona temetésére”.

A Dialógus Békecsoport „Ismerős katona temetése” című tüntetési menetének részlete egy budai utcán, 1983. október 29.

OSA 462-0-1:1/11 / Ismeretlen szerző

végleges és teljes leszerelését. ÁBTL III. 1.42. 1018. sz. Dialógust! A Dialógus magyar független békemozgalom kiáltványa, 1982. november.

9 = ÁBTL III.1.42. 1052/a. sz. Levél minden békeszerető emberhez, 1983. július 18.

= = Az „Ismerős katona temetése” – egy akció és forrásai

Az 1983. október 29-i budapesti megmozdulás közvetlen nemzetközi előzménye az aznap Hágában megrendezett béketüntetés volt. A hollandiai demonstráció a nyugat-európai békemozgalmaknak a nukleáris fegyverkezés és az új amerikai rakéták európai telepítése ellen kibontakozó tiltakozássorozatába illeszkedett. A budapesti esemény és a hágai tüntetés kapcsolatát már az előző napon készült felhívás is egyértelművé tette.¹⁰ Az október 28-án kelt, a Dialógus képviseletében Rozgonyi Zoltán, Oláh Mária, Rekvényi Zsolt és Derdák Tibor által aláírt szöveg így kezdődött: *„Holnap Hágában hollandok százezrei tiltakoznak a háborús készülődés ellen.”* A felhívás a holland tüntetők iránti szimpátia kifejezésére szólította fel az olvasókat, arra, hogy vigyenek egy szál virágot a holland nagykövetség elé. A szöveg végén pedig a következő felszólítás állt: *„Védjük meg együtt Európát!”*

A felhívás tehát nem egyszerűen hírt adott a hollandiai eseményről, hanem a közvetlen cselekvés lehetőségét vetette fel. A másnapi megmozdulás ennek a kezdeményezésnek a tágabb összefüggésébe illeszkedett, jóllehet nem központonlag szervezett demonstrációként zajlott. A rendelkezésre álló források alapján a Dialógushoz kötődő fiatalok Budapest több pontján, kisebb csoportokban jelentek meg.

Az eseményről készült, legrészletesebb beszámoló a МиPeace-ben olvasható. A visszaemlékezés szerint a résztvevők közül ketten egy házilag készített hordágyat vittek, amelyen katonának öltöztetett bábu feküdt. A menet résztvevői a város különböző pontjain megálltak, plakátokat és rajzokat helyeztek el, énekeltek, és kapcsolatba léptek az őket figyelő járőkelőkkel.

A megmozdulás egyes részleteit az állambiztonsági dokumentáció is megerősíti. Az 1983. október 31-én készült napi operatív információs jelentés szerint a Dialógushoz tartozó fiatalok a Belváros különböző pontjain *„egyéni tüntetést”* szerveztek.¹¹ A jelentés két csoportot különít el: egyetemi hallgatókat, akik *„szendvicsemberként”* jelentek meg, és tábláikból a *„BÉKE”* szó volt összeolvasható, valamint egy középiskolásokból álló csoportot, amely *„házilag készített hordágyon egy katonának öltöztetett bábút vitt”*. Utóbbiak *„Éljen az ismeretlen katona! Békét akarunk”* feliratú transzparenseket hordoztak.

A két forrás között ugyanakkor figyelemre méltó eltérés mutatkozik az akció elnevezésében. Míg az állambiztonsági jelentés *„ismeretlen katonáról”* beszél, addig a Dialógus saját beszámolójának címében és a menetben vitt zászló feliratán *„ismerős katona”* szerepel. A megfogalmazásbeli különbség azért is fontos, mert a МиPeace beszámolója egy másik feliratot is idéz: *„Lehet, hogy holnap engem temettek.”* A katona alakja így nem egy távoli, névtelen háborús áldozatként jelent meg, hanem olyan személyként, akinek sorsa személyesen is érintheti a megszólítottakat.

10 = = ÁBTL III.1.42. 1017. sz. Röplap, 1983. október 28.

11 = = ÁBTL 2.7.1. 221/64/154/1983. 2. sz. NOIJ, 1983. október 31.

A menet során a résztvevők többféle feliratot használtak. Az egyik plakáton ez állt: „*Európában milliók szólnak a békéért. Te mit teszel?*” A szöveg közvetlenül a járókelőket szólította meg, és a hágai tömegdemonstrációval szemben a budapesti helyzet sajátos léptékére („egyéni tüntetés”) irányította a figyelmet. A МиPeace beszámolója szerint a járókelők közül többen megálltak, elolvasták a feliratokat, kérdeztek, vagy beszélgetésbe elegyedtek a résztvevőkkel. Egyesek a feliratok politikai tartalmát vitatták, mások azt kérdezték, hogy az akció miért nem valamelyik nagyhatalom ellen irányul. A résztvevők rajzokat is osztottak az érdeklődőknek, és beszámolójuk szerint ezek a személyes találkozások az esemény fontos részét képezték.

A rendőri jelenléte a МиPeace és az állambiztonsági irat egyaránt rögzíti, bár eltérő részletességgel. A napi operatív jelentés az eseményekről csupán annyit közöl, hogy azokat jelentették a ВМ III/III. Csoportfőnökségnek. A МиPeace ezzel szemben egy rendőri intézkedés részleteit is felidézi: a résztvevők igazoltatására és az általuk elfoglalt közterület használatára vonatkozó kifogások mellett a körülöttük összegyűlt járókelők is bekapcsolódtak az eseményekbe.

Az ott készült fényképek több ponton kiegészítik a szöveges forrásokat.¹² A felvételeken látható a hordágyon fekvő katonabábu, az előtte vitt zászló, valamint a megálló csoport és az őket körülvevő járókelők. A fényképek alapján tehát az is érzékelhető, hogy a megmozdulás nem zárt csoportban zajlott: a résztvevők körül időről időre kisebb-nagyobb érdeklődő kör alakult ki.

Az esemény állambiztonsági értékelése Ksenicz Tibor rendőr őrnagy, a III/III-2 osztály alosztályvezetőjének 1986-ban készült szakdolgozatában is megjelent.¹³ Az október 29-i megmozdulásokkal kapcsolatban a szerző röviden összefoglalja a „békeséta”, illetve az „*Ismerős katona temetése*” történetét, és azt állapítja meg, hogy az akciók „*különösebb figyelmet nem váltottak ki*”.¹⁴ Ez a megállapítás jól érzékelteti a hivatalos és a résztvevői nézőpont közötti különbséget. Míg a МиPeace a járókelőkkel kialakult kapcsolatokat és az egyes reakciókat részletesen rögzíti, az állambiztonsági dokumentumok szerzői számára maga az esemény és annak ellenőrzése jelentette az elsődleges információt.

= = = Kívülállókban résztvevők

Az „*Ismerős katona temetése*” sajátos vonását nem csupán a választott téma vagy a felhasznált jelképek adták, hanem az a helyzet is, amelyet a résztvevők a városi térben létrehoztak. A megmozdulás a hétköznapi élet megszokott rendjébe illeszkedett,

12 = = OSA 462-0-1:1/1-29. A Dialógus Békecsoport fotói (ismeretlen szerző).

13 = = ÁBTL 4.1. A-2027/2. A Dialógus békecsoport létrejötte, tevékenysége, feloszlása. Az alosztályvezető feladatai az operatív feldolgozó munka vezetésében. (Szakdolgozat.) 1986. július.

14 = = Uo. 48.

ugyanakkor egy pillanatra ki is emelte abból azokat, akik találkoztak vele. A járókelők nem egy előre meghirdetett rendezvény közönségeként kerültek kapcsolatba az akcióval: útjuk során egyszer csak egy temetési menet, egy katonabábu, zászlók és feliratok látványa fogadta őket. A figyelem felkeltése így nem előzetes döntésük, hanem maga az akció következménye volt.

Ebben a tekintetben az „*Ismerős katona temetése*” a rítusok szerkezetének szempontjából is értelmezhető. Arnold van Gennep az átmeneti rítusokat három egymást követő szakaszra bontotta: az elválasztás (preliminális), az átmenet (liminális), illetve a visszatérés (posztliminális) szakaszára.¹⁵ A Dialógus akciója természetesen nem feleltethető meg mechanikusan ennek a modellnek, de a fogalomkör segítségével jól megragadható az a folyamat, amelynek során a járókelő a hétköznapi helyzetből előbb az esemény szemlélőjévé, majd – ha csak néhány percre is – annak részesévé válhatott.

Az első, preliminális szakaszban maga a szokatlan látvány emelte ki az embereket a mindennapi környezetből. A hordágyon fekvő katonabábu, a temetési menet, a zászló és a feliratok olyan együtttest alkottak, amely mellett nehéz volt közömbösen elhaladni. A MiPeace beszámolója szerint a járókelők közül többen megálltak, elolvasták a feliratokat, figyelték a résztvevőket, majd kérdéseket tettek fel nekik, vagy beszélgetésbe elegyedtek velük. Az akció első lépése nem a közvetlen politikai meggyőzés volt, hanem a figyelem megszerzése.

Ezt követhette a liminális, átmeneti szakasz, amikor a járókelő már nem pusztán szemlélte az eseményt, hanem valamilyen módon kapcsolatba is került vele. A beszámoló által megőrzött példák között vannak kérdések, viták, támogató gesztusok és elutasító reakciók egyaránt. Egy kislány például a „*Európában milliók szólnak a békéért. Te mit teszel?*” felirat elolvasása után azt kérdezte apjától: „*És tényleg apa, mi mit teszünk?*” A kérdés természetesen nem bizonyítja, hogy a gyermek vagy az apa tartósan megváltoztatta volna a véleményét. Arra azonban rávilágít, hogy a felirat képes volt az általános politikai jelszót személyes kérdéssé alakítani.

Hasonló jelentősége lehetett azoknak a beszélgetéseknek is, amelyekben a járókelők vitatták a résztvevők állításait. Az akció ezáltal nem egyszerűen üzenetet közvetített, hanem reakciókat váltott ki, amelyekben a megszólítottaknak valamilyen módon viszonyulniuk kellett az elhangzottakhoz. A liminális helyzet éppen ebben ragadható meg: a járókelő már nem egészen ugyanabban a szerepben van, amelyben néhány perccel korábban az utcán haladt, de még nem is válik a mozgalom tagjává. Átmenetileg egy másik helyzetben találja magát: egy olyan esemény részesévé válik, amelyhez eredetileg semmi köze nem volt.

A temetési menet formája különösen alkalmas lehetett arra, hogy a járókelők a szemlélő pozíciójából – ha csak rövid időre is – az esemény résztvevőivé váljanak. A temetés maga is olyan rítus, amelynek során a résztvevők kilépnek a mindennapi

¹⁵ = = Van Gennep, 2007.

élet megszokott rendjéből, és egy meghatározott szertartás keretében szembesülnek a halállal és a veszteséggel. A Dialógus ezt a formát emelte ki megszokott környezetéből, és vitte ki az utcára. Nem a járókelő lépett be egy rituális térbe, hanem a rituális helyzet érkezett meg hozzá. Ez lehetett az akció egyik legfontosabb sajátossága.

A posztliminális szakasz ebben az értelmezésben nem valamiféle tartós politikai vagy szervezeti változást jelentett. Nem tudjuk, hogy a járókelők közül bárki a későbbiekben kapcsolatba lépett-e a Dialógussal, vagy megváltoztatta-e politikai álláspontját. A források ennél szerényebb, de talán fontos következtetésre adnak lehetőséget. Aki megállt, figyelte a menetet, elolvasta a feliratokat, beszélgetésbe elegyedett vagy akár vitába szállt a résztvevőkkel, az néhány perc erejéig nem pusztán szemlélője, hanem résztvevője lett az eseménynek. A találkozás lezárultával természetesen visszatért a mindennapi életbe, de az esemény során szerzett tapasztalat személyesebbé tehetette számára azt a kérdést, amelyet a résztvevők felvetettek – erre vonatkozó közvetlen forrás híján ezt természetesen csak feltételezés-ként fogalmazhatjuk meg.

Ebből a szempontból különösen beszédes a МиPeace megfogalmazása, amely szerint a járókelők *„megszűntek kívülállók lenni”*. A mondatot nem szükséges úgy értelmeznünk, hogy a megszólítottak a Dialógushoz vagy általában a békemozgalomhoz csatlakoztak volna. A „kívülállóság” itt inkább az eseménytől való kezdeti távolságra vonatkozhat. A járókelő, aki először csak észrevette a szokatlan menetet, majd megállt, kérdezett, vitatkozott vagy más módon reagált, rövid időre bekeült az akció által létrehozott közös helyzetbe.

Ez a közös helyzet pedig nem feltétlenül a Dialógushoz, hanem a béke kérdéséhez hozhatta közelebb a résztvevőket és a megszólítottakat. A „Te mit teszel?” kérdés éppen ezt a személyes viszonyt kívánta megteremteni: nem általában a háborúról vagy a fegyverkezésről szólt, hanem arról, hogy a megszólított embernek milyen viszonya van mindehhez.

A közölt két forrás eltérő módon dokumentálja az október 29-i akciót. Az első az október 28-án terjesztett, a hágai békedemonstrációhoz kapcsolódó Dialógus-felhívás, amely a budapesti akció közvetlen előzményét jelentette. A második a Dialógus МиPeace című szamizdat kiadványában megjelent, „Ismerős katona temetése” című beszámoló, amely már az akció résztvevőinek nézőpontjából számol be az eseményről. A két dokumentum így ugyanahhoz a megmozduláshoz kapcsolódik, de eltérő funkcióval és nézőpontból készült: az első mozgósító felhívás, a második utólagos beszámoló.

=== Források ===

1. A Dialógus békecsoporth felhívása, 1983. október 28.

A Dialógus békecsoporth felhívása, 1983. október 28.

Holnap Hágában hollandok százezrei személyesen tiltakoznak
a háborús készülődés ellen. Ők hisznek benne, hogy
csak ők illetékesek dönteni saját életükről.

Legyen neked is erőd és akaratod szólni!

VÉDJÜK MEG EGYÜTT EURÓPÁT!

Ha te is érzel szimpátiát és szeretetet irántuk,
fogj egy virágot és vidd el személyesen a Holland
Nagykövetség elé!

Budapest, 1983. okt. 28.

[ÁBTL III.I.42. 1017. sz. Gépelt Dialógus-röplap, rajta kézírással Rozgonyi Zoltán, Oláh Mária (sic!), Rekvényi Zsolt és Derdák Tibor nevével.]

A Dialógus Békecsoporth „Ismerős katona temetése” című performansa Budapesten, a Széll Kálmán téren, 1983. október 29.

OSA 462-0-1:1/15 / Ismeretlen szerző

2. Ismerős katona temetése, 1983. október 29.

1983. október 29-e, Budapest

Október 29-én volt Hágában a nagy tüntetés, 550 ezer ember részvételével. Ennek tiszteletére volt néhány kisebb akció Budapesten. Pénteken és szombaton virággal köszöntötték a holland embereket a nagykövetségen keresztül. Erre az akcióra egy felhívást is közreadtak: „Ha Hágában hollandok százezrei személyesen tiltakoznak a háborús készülődés ellen. Ők hisznek benne, hogy csak ők illetékesek dönteni saját életükről. Legyen neked is erőd és akaratod szólalni.

VÉDJÜK MEG EGYÜTT EURÓPÁT!

Ha te is érzel szeretetet és szimpátiát irántuk fogj egy virágot és vidd el személyesen a Holland Nagykövetség elé.”

Ezenkívül volt néhány kisebb, szintén utcai akció. 4–5 fős csoportok szendvicsemberként járták az utcákat, többnyire egyszerűen csak a BÉKÉT! felirattal. Egy csoport happeninget tartott, egymás után több pesti téren is. Az Ismerős Katona temetését játszották el, fehér lepedőkbe burkolózva, békedalokat énekelve az embereknek és maguknak.

Kis akciók voltak ezek, maximum pár órás előkészítés után bárki képes hasonlókat csinálni. Ha több nem is, de pár ezer ember biztos, hogy látta őket és kaptak tőlük valamit.

Az akciók sikerességéhez hozzájárult az egyéni szervezés is, mivel csak azok tudták pontosan az akciók idejét, akik csinálták. Emiatt és a megmozdulások ártatlansága miatt lényeges rendőri beavatkozás nem történt. (Egy esetben a rend őrei csak igazoltattak, de a folytatást nem akadályozták meg, egy másik esetben az újszerűséggel való találkozás miatt az igazoltatás elmaradt, de a folytatást megtiltották.)

Ilyen jellegű akciók sikeresek lehetnek, és rendkívül fontos, hogy a Dialógushoz tartozók és mások is, akiknek a béke ügye fontos hírt adjanak magukról ilyen módon is, s tegyék ezzel is nyilvánvalóvá, hogy nem vagyunk egyedül, és buzdítsanak másokat is cselekvésre.

Ismerős katona temetése, 1983. október 29.

Elindultunk a hegyről lefelé, ketten vittük a hordágyat, amelyben a halott katona /bábu/ feküdt. Egyikünk egy egyházhoz hasonló zászlót vitt elől, amelyen ez a felirat állt: Az ismerős katona temetése. A buszok lelassítottak, egy autó lépésben jött mellöttünk. Énekeltünk és nagyon kevés ember volt, aki elment mellöttünk. Barátságosan mosolyogtak és a feliratokat olvasták tőlünk.

„LEHET, HOGY HOLNAP ENGEM TEMETTEK. Valakinek holnap le kell tennie a fegyvert, ó, mondd, te kit választanál? BÉKE, VIRÁGOK, SZABADSÁG, SZERELEM, SZERETET. Ha elhiszed, hogy tőled is függ, így is lesz. AHOL AZ ERŐSZAK VÉGET ÉR, OTT KEZDŐDIK A SZERETET” – ez hollandul is föl volt írva.

Hosszú utat jártunk be, több tér közepére leültünk – az egyik rendőr kifogása szerint cigányok módjára –, s plakátokat tettünk a földre rajzokkal, és például „Európában milliók szólnak a békéért. Te mit teszel?” felirattal. Rajzokat adtunk az embereknek, fontos volt nekik, hogy valami kézzelfogható dolgot is kaptak, közelebb kerültek hozzánk, megszűntek kívülről lenni. Körül ültük a katonát és énekeltünk. Egy bácsi virágot hozott nekünk és nagyon meleg hangon azt mondta: Ne törődjete a gúnyolódókkal, nagyon jó, amit csináltok. Ez olyan csodálatos volt, hogy úgy éreztük, ő többet adott nekünk, mint mi neki. Nagyon sokan mondták: „Vigyázzatok magatokra! Ez csodálatos! Nagyon jó.” Persze nem tettett mindenkinek: „Így kezdődött 56 is!” „Nem éheznek, van kenyérük, éltek volna akkor, mikor nem volt mit enni!” „Nem éheznek, örüljenek neki! Bolondok.” Egy munkásember elmosolyodott ránk, majd ökölbe szorította a kezét és felénk rázta. Egy kislány, mikor elolvasta a plakátot megkérdezte: És tényleg apa, mi mit teszünk?

„Ezek külföldiek?” „Írhattatok volna valami USA ellenest is, mert így nagyon veszélyes” – mondta egy fiú, de aztán megértette, hogy már mást jelent, ha kiemeljük az egyik nagyhatalmat. Több emberben csak a látványosság keltett érdeklődést, a tartalom elveszett bennük. Viszont attól, hogy feltűnő volt, biztos, hogy mélyen megmaradt az emberekben, akiknek nemcsak díszletből álltunk. Sok emberrel beszélgettünk, de legtöbbjüket csak a körülmények érdekelték. Volt, aki kimondottan a Dialógusról érdeklődött, de megkérdezték azt is, hogy a KISZ szervezte-e.

Valószínű, hogy megmaradt az emberekben, elgondolkoztak rajta, és sokan emlékeznek rá. (Hollandokkal is beszélgettünk.)

Mikor a rendőrök igazoltatni kezdtek, egyre több és több ember vett minket a védelmébe. „Szeretném tudni, milyen jogszabályba ütközik ez?” „Milyen jogon mondja ezt nekik, mondja meg, mert lehet, hogy legközelebb én is ilyet csinállok!” Egy néni: „Én nem értem, a tévében mindig azt halljuk, és a rádióban is, mindenki a békéről beszél, akkor mi a kifogása?” A rendőr csak hümmögött. A társa korábban kijelentette, hogy menni mehetünk, de nem állhatunk meg. Később már semmit sem csinálhattunk. Ebből kiderült, ők sem tudják mit kell tenniük. Egyre több ember kelt a védelmünkre. Míg a rendőrrel vitatkoztak, pontosabban győzködtek, érezték a tehetetlenség érzését. Közben megjelent egy másik „szendvics” csoport is, egy szál virágot tettek a katonára. A rendőr pedig megfordult és elment.

[ÁBTL III. 1.42. 1001. sz. A „МиРeаce” című szamizdat újság 1983. október 29-i számának részlete.]

= = = Levéltári források = = =

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

2.7.1. Napi operatív információs jelentések (NOIJ)

4.1. Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok (A-anyag)

A-2027 Ksenicz Tibor r. őrnagy: *A Dialógus békecsoporthoz létrejött, tevékenysége, feloszlása. Az alosztályvezető feladatai az operatív feldolgozó munka vezetésében. Szakdolgozat.* BM Rendőrtiszti Főiskola, 1986.

III. Levéltár (Gyűjtemények, hagyatékok)

1.42. A Dialógus békecsoporthoz iratai, 1979–1992

Vera & Donald Blinken Open Society Archivum (OSA)

462-0-1. Az ismerős katona temetése című performansz

= = = Hivatkozott irodalom = = =

Haraszti, 1992 (1984)

Haraszti Miklós: Dialógus. Kétéves a független békemozgalom. In *Beszélő Összkiadás.* I. köt. 1981–1984. Sajtó alá rend.: Havas Fanny. AB-Beszélő Kiadó, Budapest. 512–518. (Eredetileg: *Beszélő*, 9. sz.)

Tóth, 2009

Tóth Eszter Zsófia: „Én fiókos szekrény voltam, és a teásbögrével táncoltam egész este”. A szombathelyi Dialógus békemozgalom az ügynökjelentésekben és az emlékezetben. *Betekintő*, 1. sz. https://betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2009_1_toth.pdf (utolsó letöltés: 2026. szeptember 21.).

Ungváry, 2008a

Ungváry Krisztián: A dialógus békemozgalom. In Tabajdi Gábor – Ungváry Krisztián: *Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon, 1956–1990.* 1956-os Intézet – Corvina, Budapest. 397–413.

Ungváry, 2008b

Ungváry Krisztián: Egy eljárás genezise: a dialógus Pécsett. In Tabajdi Gábor – Ungváry Krisztián: *Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon, 1956–1990.* 1956-os Intézet – Corvina, Budapest. 414–427.

van Gennepe, 2007

van Gennepe, Arnold: *Átmeneti rítusok*. (Ford.: Vargyas Zoltán.) MTA Néprajzi Kutatóintézete – PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék – L'Harmattan, Budapest.

Zsámboki, 2022

Zsámboki Miklós: „Európában milliók szólnak a békéért. Te mit teszel?” 40 éve alakult a Dialógus békecsoporth. *Forráspont* (a Blinken osa Archivum és a 444 ismeretterjesztő blogja). <https://forraspont.444.hu/2022/06/26/europaban-millio-k-szolnak-a-bekeert-te-mit-teszel-40-eve-alakult-a-dialogus-bekecsoporth> (utolsó: letöltés: 2026. szeptember 21.)

A Dialógus Békecsoporth „Ismerős katoná temetése” című performansza Budapesten, a Széll Kálmán téren, 1983. október 29.

OSA 462-0-1:1/18 / Ismeretlen szerző

Kulcsszavak

=====

Budapest, ellenkultúra, ellenzék a Kádár-korszakban, szamizdat

/ “They Ceased to be Outsiders...” /

Sources on a “Dialogue” performance

This study examines the sources and history of “The Burial of the Known Soldier,” an action organized in Budapest on 29 October 1983 by the independent peace group Dialogue. The demonstration was directly connected to a peace protest held in The Hague. The study reconstructs the principal events drawing on documents held by the Historical Archives of the Hungarian State Security, a participant’s account published in the Dialogue’s samizdat periodical *МиРeace*, contemporary international peace movement press, and photographs documenting the action. The comparison of these different types of sources makes it possible to examine the event from both the participants’ and the authorities’ perspectives, highlighting the differences in their accounts and emphases as well. Particular attention is paid to how the funeral procession and its associated inscriptions made the issues of war and armament more immediate and personal for people encountering the action in the streets. The study argues that the action’s significance lay not only in its explicit message but also in the temporary situation it created: by attracting the attention of passers-by and involving them in a shared event, it could briefly transform observers into participants and make the question of peace a more personally meaningful experience.
